

Rekenen aan vochtige lucht

Wie zich bezighoudt met klimaatinstallaties zal zeker te maken hebben met verschillende luchtcondities. Veelal wordt dan gebruik gemaakt van een Mollierdiagram. Maar als er gerekend moet worden is men aangewezen op formules. Die moeten dan wel beschikbaar zijn. Dit artikel geeft een overzicht van beschikbare formules die worden gepresenteerd in overzichtelijke tabellen en diagrammen.

Ing. J. (Jaap) Veerman, Royal Haskoning - Buildings

Regelmatig zie je vakgenoten gebruikmaken van een Mollier-h/x-diagram om even wat luchtcondities af te lezen of processen te visualiseren. Ook websites met handige reken-tools zijn in trek. Veelal worden de gevonden waarden ingevoerd in een rekentool of in een zelf opgesteld spreadsheet rekenprogramma. Bijvoorbeeld om de capaciteiten van een koeler of bevochtiger uit te rekenen. De nauwkeurigheid van in een Mollierdiagram of op internet afgelezen waarden zijn hiervoor vaak ruim voldoende. Maar het overnemen van de gevonden waarden in de eigen berekeningen is soms niet handig. Zeker als hiermee ook nog allerlei alternatieven worden doorgerekend of als er wijzigingen optreden in de oorspronkelijke uitgangspunten. Om te voorkomen dat waarden telkens in het diagram moeten worden afgelezen zullen ze moeten worden berekend. Dan komen korte, niet al te ingewikkelde formules van pas.

Deze formules stonden in de augustusuitgave van Klimaatbeheersing uit 1984. In het artikel 'Mollier-h/x-diagrammen voor vochtige lucht, geconstrueerd door middel van de computer' wordt beschreven hoe IMG-TNO in opdracht van TVVL door middel van een computer een aantal Mollierdiagrammen heeft geconstrueerd voor verschillende temperatuurgebieden en situaties met gemiddelde barometerdrukken op nul, 1.000 en 2.000 meter hoogte. Destijds was hier veel vraag naar. De betref-

fende diagrammen zijn helaas niet meer beschikbaar via TVVL, behalve die voor zeeniveau en een werkgebied van -15 tot 40°C (zie figuur 1, pagina omslaan). Dat die publicatie alweer 28 jaar oud is, doet niets af aan de bruikbaarheid ervan. Met name de gepresenteerde formules zijn nog steeds actueel en daarom onderdeel van dit artikel.

PARAMETERS VOCHTIGE LUCHT

De conditie van vochtige lucht leggen we het liefst eenduidig vast. Er zijn veel manieren waarop dit kan. Minimaal zijn twee parameters nodig om zowel informatie over de vochtinhoud als de temperatuur vast te leggen. Op basis van deze twee condities liggen alle andere parameters vervolgens vast. De belangrijkste parameters voor vochtige lucht zijn:

- temperatuur (droge bol);
- natteboltemperatuur;
- dauwpunttemperatuur;
- relatieve vochtigheid;
- absolute vochtigheid;
- enthalpie;
- partiële dampdruk;
- verzadigde dampdruk;
- soortelijke massa.

De meest gebruikte combinatie om de luchtconditie vast te leggen is die van temperatuur en relatieve vochtigheid. Maar in feite ligt de

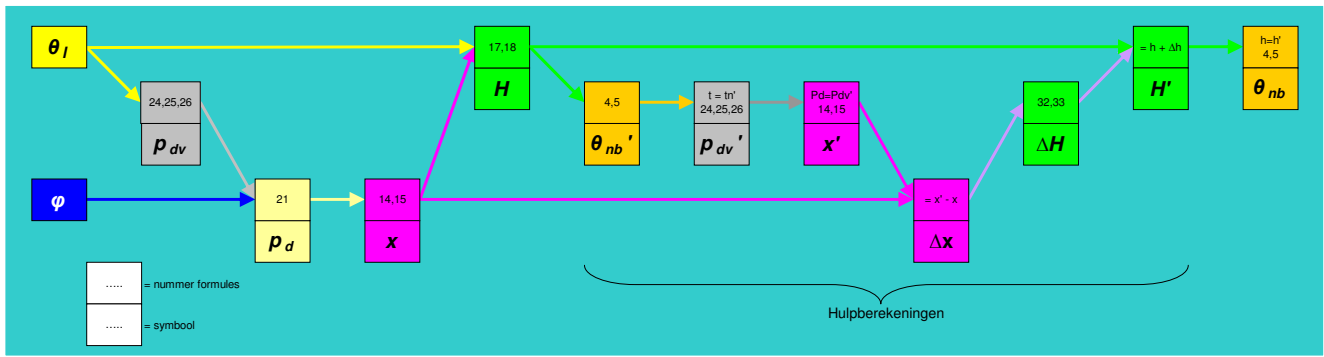
conditie ook vast als bijvoorbeeld de combinatie dauwpunttemperatuur en absolute vochtigheid wordt gebruikt. In het Mollierdiagram is op basis van die parametercombinatie altijd het punt te bepalen dat de luchtconditie vertegenwoordigd. Alle andere parameters zijn dan eenvoudig af te lezen.

REKENEN AAN VOCHTIGE LUCHT

Voor het berekenen van de luchtcondities zou voor elke parametercombinatie een set formules beschikbaar moeten zijn voor de overige parametercombinaties. Helaas is dit (nog) niet het geval. De formules die wel beschikbaar zijn, staan in tabel 1. Voor de berekening van de eerder genoemde negen parameters zijn nu in totaal 28 formules beschikbaar met in totaal 15 verschillende inputparametercombinaties. Dat zouden er $29 \times 8 = 232$ kunnen zijn. Dus de formulebeschikbaarheid is nog geen 7%. Er moeten dus meerdere formules achter elkaar worden gebruikt om alle parameters van een luchtconditie te berekenen. In een dergelijk geval is het zeker handig een compleet overzicht van beschikbare formules en input/output-combinaties te hebben, zoals opgenomen in de tabellen 1 en 2.

FORMULES

Gedurende het gebruik van de formules uit [6] is de behoefte ontstaan aan meer formules

-Figuur 2- Werkwijze voor berekening θ_{nb} uit θ_l en ϕ

Output formule			Input formule																								
			Formule nr.	Geldigheid	T/θ_l	θ_{nb}	θ_d	ϕ	x	H	P_d	p_{dv}	c_{pl}	c_{pw}	Δx	g	h	B	P_b	M_w	M_l	P_0	R				
drogebol temperatuur	θ_l	°C	1	1																							
nattebol temperatuur	θ_{nb}	°C	4	1																							
			5	4																							
dauwpunttemperatuur	θ_d	°C	6	1	θ_l																						
			7	1																							
			8	1																							
relatieve vochtigheid	ϕ	%	9	1	θ_l		θ_d																				
			10	1																							
absolute vochtigheid	x	kg/kg	11	1	θ_l																						
			12	1	θ_l																						
			13	1	θ_l																						
			14	1																							
			15	1																							
enthalpie	H	kJ/kg	16	1	θ_l		θ_d																				
			17	1	θ_l																						
			18	1	θ_l																						
			19	1	θ_l																						
			20	1			θ_{nb}																				
partiële dampspanning	p_d	kPa	21	1																							
			22	1																							
			23	1																							
verzadigde dampspanning	p_{dv}	kPa	24	1	θ_l																						
			25	2	T																						
			26	3	T																						
			27	1																							
soortelijke massa	ρ	kg/m³	28	1	θ_l																						
		kg/m³	29	4	T																						
soortelijke warmte lucht	c_{pl}	kJ/(kg.K)	30	1	θ_l																						
soortelijke warmte waterdamp	c_{pw}	kJ/(kg.K)	31	1	θ_l																						
enthalpieverschil	ΔH	kJ/kg	32	5			θ_{nb}																				
		kJ/kg	33	6			θ_{nb}																				
barometerdruk	p_b	kPa	34	1	T																						
versnelling t.g.v. zwaartekracht	g	m/s²	35	1																							

Geldig voor:	1	p_b 101,325 kPa en $0 < \theta_{nb} < 25$	vaste waarden	$= 18,016$
	2	$0^\circ\text{C} \leq \theta_l < 100^\circ\text{C}$		$= 28,964$
	3	$-40^\circ\text{C} \leq \theta_l \leq 0^\circ\text{C}$		$= 101,325$
	4	$-20 \leq H \leq 100$ en $p_b = 101,325$		$= 8,3144$
	5	$\theta_{nb} \geq 0^\circ\text{C}$		
	6	$\theta_{nb} < 0^\circ\text{C}$		

-Tabel 1- Overzicht beschikbare formules en benodigde input

Formule Nr.	Formule	Bron	Opmerking
1	$\theta_l = 17,6 \cdot \left[\ln \left(\frac{\varphi(x+0,622)+50665x}{\varphi(x+0,622)} \right) - 1,402 \right]$	°C	1
2	$\theta_l = \frac{H-2500x}{1,86x+1}$	°C	1
3	$\theta_l = 17,6 \ln \frac{p_{dw}+0,2}{0,813}$	°C	1
4	$\theta_{nb} = 27,8 \ln \frac{H+36}{45,5}$	°C	[6] 1,7
5	$\theta_{nb} = 0,580815(H-9,44) - 4,1942 \cdot 10^{-3} (H-9,44)^2 + 1,6439 \cdot 10^{-5} (H-9,44)^3 - 5,26286 \cdot 10^{-9} (H-9,44)^4$	°C	[6] 4,7
6	$\theta_d = 17,6 \left(\frac{\varphi \cdot e^{\left(\frac{\theta_l}{17,6}\right)} + \frac{100-\varphi}{4,065}}{100} \right)$	°C	1
7	$\theta_d = 17,6 \ln \left(\frac{101,33 \cdot x + 0,2}{0,813} \right)$	°C	1
8	$\theta_d = 17,6 \ln \frac{p_d+0,2}{0,813}$	°C	1
9	$\varphi = \frac{1,058^{\theta_d} - 0,246}{1,058^{\theta_d} - 0,246} \cdot 100$	%	1
10	$\varphi = 100 \frac{p_d}{p_{d_v}}$	%	[6]
11	$x = \frac{-7752}{\varphi(1,058\theta_l - 0,246) - 12464}$	kg/kg	1
12	$x = \frac{H - \theta_l}{2500 + 1,86 \cdot \theta_l}$	kg/kg	[6] 1
13	$x = \frac{H - c_{pl} \cdot \theta_l}{2500,8 + c_{pw} \cdot \theta_l}$	kg/kg	[6]
14	$x = \frac{0,622 p_d}{101,33 - p_d}$	kg/kg	[6] 1
15	$x = \frac{M_w \cdot p_d}{M_l \cdot p_b - p_d}$	2	[2]
16	$H = \frac{-144,2 \cdot (\theta_l + 1344)}{1,0584^{\theta_l} - 124,9} - 0,1569 \cdot \theta_l - 1555$	kJ/kg	1
17	$H = \theta_l + 2500 \cdot x + 1,86 \cdot x \cdot \theta_l$	kJ/kg	[6] 1
18	$H = c_{pl} \cdot \theta_l + 2500,8 \cdot x + c_{pw} \cdot x \cdot \theta_l$	kJ/kg	[3]
19	$H = \left(\frac{-117,23}{p_d - 101,33} - 0,1569 \right) \cdot \theta_l - \frac{1555 \cdot p_d}{p_d - 101,33}$	kJ/kg	1
20	$H = 45,5 e^{\theta_{nb}/27,8} - 36$	kJ/kg	[6] 1
21	$p_d = \frac{\varphi}{100} \cdot p_{d_v}$	kPa	[2]
22	$p_d = \frac{101,33x}{0,622+x}$	kPa	[6] 1
23	$p_d = \frac{p_b}{1 + \frac{M_w}{x \cdot M_l}}$	kPa	[6]
24	$p_{d_v} = 0,813 \cdot e^{\theta_l/17,6} - 0,2$	kPa	[6] 1
25	$\log p_{d_v} = 10,79574 \left(1 - \frac{273,16}{T} \right) - 5,028 \log \left(\frac{T}{273,16} \right) + 1,505475 \cdot 10^{-4} \left(1 - 10^{-\frac{8,2969}{271,18} \left(\frac{T}{273,16} - 1 \right)} \right) + 4,2873 \cdot 10^{-4} \left(10^{\frac{4,76955}{T} \left(\frac{273,16}{T} - 1 \right)} - 1 \right) - 0,213856$	kPa	[1] 2
26	$\log p_{d_v} = -9,09685 \left(\frac{273,16}{T} - 1 \right) - 3,56654 \log \left(\frac{273,16}{T} \right) + 0,87682 \left(1 - \frac{T}{273,16} \right) - 0,213856$	kPa	[1] 3
27	$p_{d_v} = \frac{p_d}{\varphi} \cdot 100$	kPa	
28	$\rho = 219,6 \frac{1+x}{(\theta_l + 273,15)(0,622+x)}$	kg/m³	[6] 1
29	$\rho = \frac{(1+x) \cdot M_w \cdot p_b}{R \cdot T \cdot \left(\frac{M_w}{M_l} + x \right)}$	kg/m³	[2] 4
30	$c_{pl} = 1,006 + \frac{\theta_l}{2,10^3} + \frac{\theta_l^2}{7,5 \cdot 10^6}$	kJ/(kg.K)	[5]
31	$c_{pw} = 1,8584 + 1,0875 \cdot 10^{-4} \cdot \theta_l + 3,083 \cdot 10^{-7} \cdot \theta_l^2$	kJ/(kg.K)	[5]
32	$\Delta H = 4,187 \cdot \theta_{nb} \Delta x$	kJ/kg	[2] 5
33	$\Delta H = (2,09 \cdot \theta_{nb} - 335) \cdot \Delta x$	kJ/kg	[2] 6
34	$p_b = p_0 \cdot e^{-\frac{g \cdot M \cdot h}{1000 \cdot K \cdot T}}$	kPa	[2]
35	$g = 9,780373(1 + 0,0052891 \sin B)^2 - 0,0000059 \sin^2(2B)$	m/s²	[4]

gebruik te maken van de formules 32 en 33. Om de natteboltemperatuur te berekenen bij een barometerdruk van 101,325 kPa met gegeven waarden voor de temperatuur (θ_l) en de relatieve vochtigheid (φ), dient men de werkwijze te volgen zoals aangegeven in figuur 2 en 3.

De te volgen werkwijze bij gegeven waarden voor de nattebol- en drogeboltemperatuur is weergegeven in de figuren 4 en 5, eveneens bij een barometerdruk van 101,325 kPa.

SYMBOLLEN

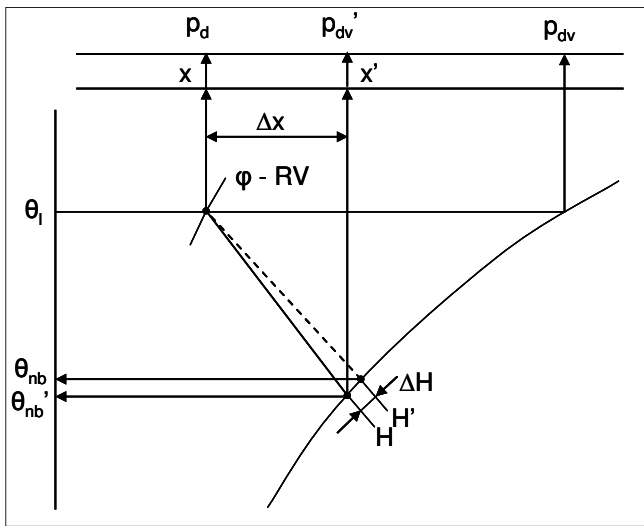
B	breedtegraad	°
c_{pl}	soortelijke warmte lucht	kJ/(kg.K)
c_{pw}	soortelijke warmte waterdamp	kJ/(kg.K)
g	versnelling t.g.v. zwaartekracht	m/s²
H	enthalpie	kJ/kg
h	hoogte boven zeeniveau	m
M_l	molaire massa van lucht = 28,964	kg/kmol
M_w	molaire massa van waterdamp = 18,016	kg/kmol
P_0	barometerdruk op 0 m hoogte	kPa
P_b	barometerdruk	kPa
p_d	partiële dampspanning	kPa
p_{d_v}	verzadigde dampspanning	kPa
R	molaire gasconstante = 8,33144	kJ/(kmol.K)
θ_l	drogeboltemperatuur	°C
T	drogeboltemperatuur	K
x	absolute vochtigheid	kg/kg
θ_d	dauwpunttemperatuur	°C
θ_{nb}	natteboltemperatuur	°C
φ	relatieve vochtigheid	%
ρ	soortelijke massa	kg/m³

LITERATUUR

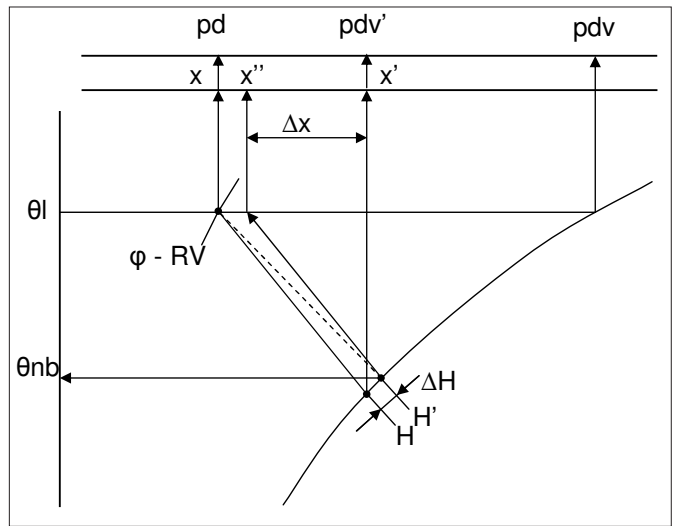
1. Amme, K., Berechnung von psychrometrischen Daten mit einem programmierbaren Taschenrechner; HLH 34 (1983), nr. 3, März
2. Theil, C. G. e.a., TVVL-cursus Luchtbehandelingsstechniek, deel 2: Mollierdiagram, TVVL Amersfoort, 1982
3. Baehr, H.D., Mollier-i, x-diagramme für feuchte Luft; Springer-verlag, Berlin/Göttingen/Heidelberg, 1961
4. Kohlrausch, F., Praktische Physik, Band I, 1955; Teubner Verlag, Stuttgart
5. Crommelin, R.D., Interne informatie over fysische eigenschappen van vochtige lucht; IMG-TNO, Delft, 1984
6. Ham, Ph.J., Mollier-h/x-diagrammen voor vochtige lucht, geconstrueerd door middel van de computer, Klimaatbeheersing 13, 1984 nr. 8 (augustus)

Opmerking	Formule geldig bij:
1	$p_b = 101,325 \text{ kPa}$ en $0 < \theta_{nb} < 25$
2	$0^\circ\text{C} \leq \theta_l < 100^\circ\text{C}$
3	$-40^\circ\text{C} \leq \theta_l \leq 0^\circ\text{C}$
4	$-20 \leq H \leq 100$ en $p_b = 101,325$
5	$\theta_{nb} \geq 0^\circ\text{C}$
6	$\theta_{nb} < 0^\circ\text{C}$
7	θ_{nb} wordt berekend bij $\varphi = 100\%$

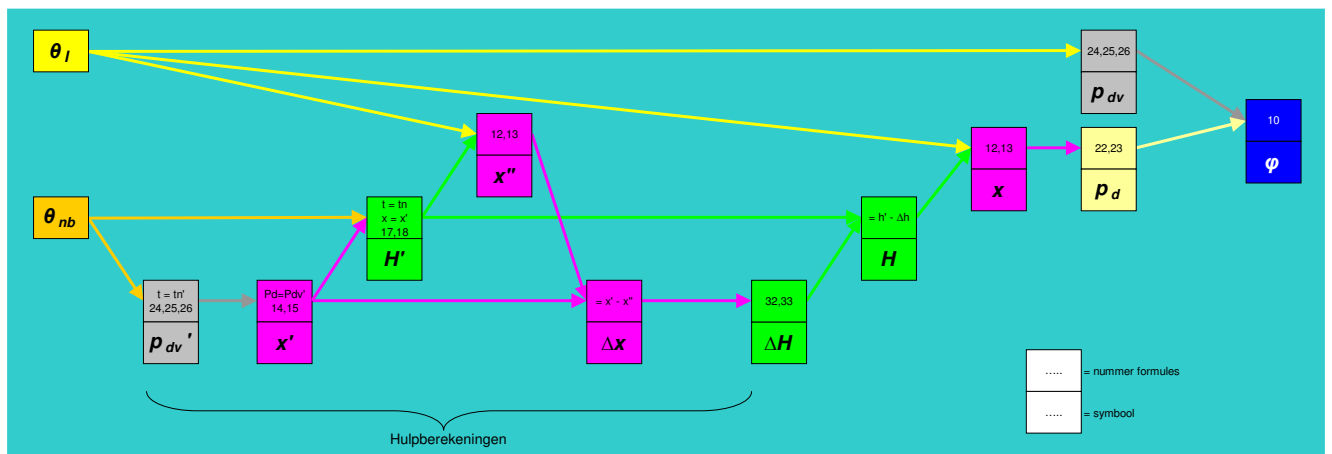
-Tabel 2- Overzicht formules vochtige lucht

-Figuur 3- Berekening van θ_{nb} uit θ_l en φ , schematisch aangegeven in het Mollierdiagram

Figuur 4- Werkwijze voor berekening H , x en φ uit θ_{nb} uit θ_l

--Figuur 5- Berekening van H , x en φ uit θ_{nb} uit θ_l , schematisch aangegeven in het Mollierdiagram

Aardwarmte - 't zat er al in ... ... en Remon haalt 't er weer voor u uit!

Remon regelt voor installateurs, architecten en huiseigenaren het complete aardwarmte-systeem. En we leveren het sleutelklaar op tot aan de warmtepomp. Heel gemakkelijk, heel vertrouwd.

Waarom zo stellig? Omdat Remon het meest competente boorbedrijf van Nederland is en omdat we zorgvuldig geperfectioneerde techniek gebruiken.

Wat betekent dat in de praktijk?

- we boren snel de benodigde schachten, tot 300 meter diep
- we berekenen deskundig de bijbehorende leidingweerstand
- we werken netjes en schoon, zonder graafwerk in het terrein of boomateriaal dat achterblijft rondom het boorgat
- we stemmen 't systeem af op uw behoeften
- en we geven 25 jaar systeemgarantie

REMON
passie voor
duurzame energie

Waarom Remon?

- SIKB-erkend boorbedrijf
- open en gesloten bronsystemen
- grote en kleine boomachines, geschikt voor elk terrein
- landelijk opererende servicedienst - 24/7 service
- meer dan 25 jaar ervaring

Marum | Dalfsen | Ospel
0594 64 80 80 | 0529 43 50 40 | 077 466 00 45